

INHOUD

Woord vooraf	9
PROLOOG	13
1. ‘Gouverneur, verlos ons, verlos uzelf’ De implosie van het provinciebestuur. Doodse stilte, onbegrip en ingehouden woede.	15
WAT VOORAFGING	23
2. De Vriendenrepubliek Het begon vijftientig jaar geleden met de loslippige wegebouwer Sjaak Baars. Een reeks corruptieschandalen volgde.	25
DEEL I	39
3. Een benauwende vissenkomp De oorzaken en structuren van ons kent ons in Limburg. Over het circuit dat elkaar helpt, matst en feliciteert.	41

4. Het marmeren zenuwcentrum	
De profileringsdrift van een provinciebestuur dat zwemt in het geld. Limburg is geen klein Sicilië, maar het Toscane van Nederland.	54
5. Een echo uit het verleden	
Een zwak parlement, een zwakke gouverneur en een zwakke directie. Hoe regenten, baronnen en zonnekoningen alle ruimte kregen.	69
6. ‘We just run this country’	
De informele greep van het CDA op het ‘Beieren van Nederland’, en het groeiende inzicht dat de partij een probleem heeft.	99
DEEL II	117
7. Italië begint in Limburg	
De ervaringen van drie bestuurders. Wim Dijkstra (Sittard-Geleen), Berry Link (Schinnen) en Paul Depla (Heerlen).	119
8. Heerlen doet geen handjeklap	
Leedvermaak in het ‘cleane’ sp-bolwerk Heerlen, dat toch niet gevrijwaard bleef van affaires.	139
9. Limburg op z’n smalst	
Sinterklaas spelen met gemeenschapsgeld en andere kwesties. De eigen wetten van Echt-Susteren.	147
10. Adieu, mein kleiner Gardeoffizier	
Hoe verging het de hoofdstad? Over Gerd Leers en zijn opvolgers. Een fout is zo gemaakt.	160

11. De ‘Macher van Roermond’	
Hoe Jos van Rey zijn eigen Vriendenrepubliek bouwde en weer kwijtraakte.	174
12. Overall is een oplossing voor	
Twee bestuurders in opspraak.	
Simultaanschaker Ger Driessen en Jos Heijmans, ‘die buiten de lijntjes kleurde’.	186
13. Alles wat niet verboden is, mag	
Het CDA doet nooit mee aan de waterschapsverkiezingen in Limburg, maar wint altijd.	200
14. De Maastricht School of Mismanagement	
Het Limburgse circuit kreeg greep op een businessschool, en liet niet meer los.	216
15. Klusjesmannen en baggeraars	
Over achterkamerbenoemingen, dubbele petten en het verstrengelen van belangen.	229
16. De laatste weken	
Na de ophef rond de bijbaan van Ger Koopmans volgde de affaire rond landschapsstichting IKL, en was er ruzie met ‘Den Haag’.	242
DEEL III	255
17. ‘Misschien wordt de lat hier wel hoog gelegd’	
Limburg maakte werk van integriteit, won er prijzen mee, maar versoepelde daarna evengoed.	257
18. ‘Engelen bestaan niet’	
Onderzoek en rapporten benoemden én relativeerden de problemen. Een zondebok werd gevonden.	269

19. Wees kritisch op de eigenaardigheden	
Bestuurders die het probleem ontkennen en liefst naar de toekomst kijken, maar de negatieve spiraal is niet doorbroken.	284
20. De reacties	292
Wie is wie in <i>De Vriendenreünie?</i>	301
Bibliografische notitie	319
Personenregister	323
Zakenregister	329

WOORD VOORAF

Laten we haar Maria noemen. Ze is zeventig jaar en woont in Weert. Als zij niet zo nieuwsgierig was geweest, had het voltallige college van Gedeputeerde Staten van Limburg in 2021 niet hoeven aftreden. Door toedoen van haar raakte de provinciale politiek in een diepe crisis.

Maria had op 7 augustus 2020 in de regionale krant *De Limburger* een artikel gelezen over Herman Vrehen. Het was een juichend verhaal over de man die eerder gedeputeerde namens het CDA was geweest. Nu was hij volgens de krant de ‘groene regisseur van Limburg’, als directeur van de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen in Limburg (IKL). De stichting was ‘op sterven na dood’ geweest, maar Vrehen had haar eigenhandig weer tot leven gewekt.

Maria had na het lezen van het artikel een vraag: ‘Wat verdient zo’n man nou?’ Ze vroeg het aan haar zoon, die handig is op het internet. Hij trof in het jaarverslag van IKL een bedrag aan: 128.000 euro. Dat was wel veel voor een parttimebaan bij een kleine, gesubsidieerde stichting, vonden moeder en zoon.

De zoon zocht verder en ontdekte vreemde zaken rond de groene regisseur. Hij bleek medewerkers in te huren via zijn eigen uitzendbureaus, liet IKL producten inkopen bij zijn eigen bedrijven en huurde zichzelf in tegen een flink tarief.

Op 18 december 2020 vroeg de zoon in een e-mail aan Joep

Dohmen om aandacht voor ‘een integriteitsaffaire die veel overeenkomsten vertoont met eerdere artikelen van u omtrent de Vriendenrepubliek Limburg. Het betreft hoofdzakelijk het elkaar en familieleden toeschuiven van opdrachten en baantjes grotendeels gefinancierd met overheidsgeld.’

Hij vermoedde dat hij slechts een klein deel van het netwerk in beeld had en vroeg of de krant het wilde uitzoeken. Zijn e-mail sloot hij af met: ‘Ik heb verder geen enkel politiek, financieel of ander belang bij het uitkomen van bovengenoemde affaire. Ik zie het slechts als mijn burgerplicht dergelijke vormen van belangenverstrengeling te openbaren.’

Drie maanden later, in maart 2021, schreef de *NRC* over de misstanden rond de stichting. CDA’er Vrehe had er tonnen aan verdiend en was door partijgenoten, binnen en buiten het provinciehuis, geholpen. Het was het derde artikel op rij over Limburg. Eerder ging het over politieke vrienden die vanuit het provinciehuis voorzien waren van banen en klussen, en over een bijbaan van CDA-gedeputeerde Ger Koopmans. Opeens lag er een informeel vriendennetwerk bloot, met een implosie van het provinciebestuur, het ontslag van Herman Vrehe en het faillissement van de stichting IKL tot gevolg.

Minister Kajsa Ollongren (D66, Binnenlandse Zaken) stuurde VVD-coryfee Johan Remkes naar Maastricht om orde op zaken te stellen, als waarnemend commissaris van de koning. Ollongren schreef aan de Tweede Kamer: ‘De provincie Limburg bevindt zich bestuurlijk in een zorgelijke situatie.’ Remkes moest zorgen voor ‘de gewenste omslag in de bestuurscultuur, in het bijzonder het integriteitsbesef’. De provincie diende weer ‘een betrouwbare, transparante en integere partner’ te worden.

Remkes had maar meteen opdracht gegeven tot het hijsen van

de Nederlandse vlag naast de Limburgse en de Europese voor het provinciehuis. Die ontbrak tot dan toe. Het was geen detail volgens hem. ‘Het moet normaal zijn dat hier de Nederlandse vlag wappert. We zijn toch onderdeel van Nederland.’

Het hisen van de vlag markeert het ingrijpen van Den Haag in het bestuur van de zuidelijkste provincie van het land. De ‘loodgieter uit Groningen’, zoals Remkes zichzelf graag noemde, kreeg van Ollongren uitgebreide bevoegdheden. In zijn eentje vormde hij bijna vier maanden – tot begin juli 2021 – het dagelijks bestuur van de provincie. Nooit eerder greep Den Haag zo hard in bij een provincie.

Limburg was een kwarteeuw eerder, van 1992 tot 1996, ook in de greep van integriteitsaffaires. Negen politici en ambtenaren werden veroordeeld. Belangenverstrengelingen, smeergeld, vriendendiensten, plezierreisjes – alles kwam voorbij. In december 1996 verscheen *De Vriendenrepubliek* van Joep Dohmen, waarin de balans opgemaakt werd. Het boek gaf antwoorden op vier vragen. Hoe kon het zover komen? Waarom Limburg? Is het gebied wel zo anders dan de rest van Nederland? En: is Limburg beter geworden van alle ophef?

De vragen van destijds zijn opnieuw actueel, en er kan een vijfde vraag gesteld worden: is de negatieve spiraal destijds doorbroken? Een kwarteeuw na *De Vriendenrepubliek* is er daarom nu *De Vriendenreünie*. We gaan verder waar Joep Dohmen toen is gebleven.

Het eerste deel van *De Vriendenreünie* gaat over het verleden, de oorzaken, de almacht van het CDA in Limburg en de bestuurscultuur in het provinciehuis. In het tweede deel behandelen we de affaires en komen bestuurders aan het woord. In deel drie gaat het om de effecten en de conclusies. Het bevat ook de reacties

van de hoofdpersonen uit dit boek. Voor wie het duizelt van alle namen is een ‘Wie is wie’ toegevoegd.

Aan de basis van dit boek liggen de artikelen die wij voor *NRC* schreven over de bestuurlijke situatie, en onderzoek dat Joep Dohmen deed met Theo Sniekers, redacteur van *De Limburger*. Daarnaast deden we aanvullend onderzoek en voerden we gesprekken met zo’n tachtig sleutelfiguren, onder wie politici en ambtenaren. Vooral van deze laatste groep wilden velen hun naam niet vermeld zien. Dat is niet zonder reden: openhartigheid en eerlijkheid worden in Limburg nog te vaak verward met nestbevuiling.

Niet iedereen werkte mee aan onze speurtocht. Veel politici die in affaires opdoken, weigerden ons te woord te staan. Tegenover andere media deden ze wel hun verhaal. Daarbij valt op dat ze zich slachtoffer voelen, en de feiten ontkennen of bagatelliseren. Het past in het beeld dat Theo Bovens vanaf zijn aantreden als gouverneur heeft uitgedragen: Limburg heeft helemaal geen integriteitsprobleem.

Voor wie wil oordelen of hij gelijk heeft, is er dit boek.

Maastricht, april 2022

PROLOOG

HOOFDSTUK I

‘GOUVERNEUR, VERLOS ONS, VERLOS UZELF’

Het was muisstil in de Statenzaal. Een bijna sacraal moment. Het gerucht dat Theo Bovens zou gaan opstappen nu er een motie van wantrouwen tegen hem was ingediend, was hem door de gangen van het provinciehuis vooruitgesnel. Statenleden, ambtenaren, bodes, de griffier, allemaal wisten ze het. Iedereen voelde de spanning.

Met gebroken stem kondigde Bovens die vrijdagmiddag 9 april 2021 aan dat hij voornemens was zijn functie ter beschikking te stellen. Als gouverneur wilde hij wel nog maximaal een halfjaar aanblijven tot een nieuwe commissaris van de koning benoemd was.

Hij had zojuist, tijdens de schorsing van het debat van Provinciale Staten, zijn besluit al medegedeeld. Eerst vertrouwelijk aan de fractievoorzitters, waarbij Bovens zich liet flankeren door zijn kabinetschef en een stafjurist. Vervolgens telefonisch aan minister Kajsa Ollongren. Bovens had daarna nog de tijd genomen om op twee A4'tjes zijn woorden te kiezen. En nu maakte hij zijn afscheid publiek in de Statenzaal.

Bij de man die bijna tien jaar gouverneur van Limburg was geweest, streden onbegrip, boosheid en emotie om voorrang. Aan het bruin gefineerde spreekgestoelte stond een bestuurder

– met een speldje met het wapen van Limburg op zijn revers – die niet begreep waarom de motie van wantrouwen was ingediend.

Nooit was in functioneringsgesprekken gezegd ‘dat ik niet de juiste man op de juiste plaats zou zijn’, sprak Bovens. Dat hij de Staten niet juist geïnformeerd had, was ook niet waar. ‘Ik werp de beschuldiging dan ook verre van mij.’ De Staten hadden in het debat op die negende april gezegd dat hij ‘te voorzichtig en te omzichtig’ was geweest bij integriteitskwesties. ‘Dat ben ik niet met u eens.’ Dat hij zich aan ‘de waarheidsvinding onttrokken’ had, was ‘niet terecht’. En dat hij te weinig had gedaan om de bestuurscultuur te veranderen? ‘Ik herken mij daar niet in.’ Hij was juist trots op wat bereikt was.

Bovens had zich ‘met liefde en passie, oprecht, integer en rechtvaardig’ ingezet voor Limburg. Wat hem nog het diepst raakte, was dat de indruk gewekt was dat hij zelf ‘onderwerp van een integriteitskwestie zou zijn’. Zonder 100 procent vertrouwen kon hij niet verder.

Zijn laatste woorden vervlogen in de emotie van het moment. Bovens pakte zijn velletjes papier op en liep weg. De aanwezigen in de zaal applaudisseerden, een enkeling met zichtbare tegenzin. Zo vertrok de gouverneur, op koninklijke wijze door het gangpad in het midden van de zaal. Een bode droeg zijn vergaderstukken en liep op gepaste afstand achter hem aan.

Met het aangekondigde vertrek van Bovens was de crisis compleet. Aanleiding was de affaire rond landschapsstichting IKL. De twee CDA-gedeputeerden, Ger Koopmans en Hubert Mackus, wier namen waren gevallen in de affaire, waren al op 26 maart opgestapt. Daarna was bij een deel van Provinciale Staten een revolutionaire sfeer ontstaan.

Al eerder, tijdens een eerste debat, op Goede Vrijdag 2 april, was er vijandigheid richting Bovens, de gedeputeerden en het CDA. Enkele fracties vroegen om het aftreden van de gouverneur vanwege zijn zalvende en lankmoedige optreden in de integriteitskwesaties. Marc van Caldenberg, SP-fractievoorzitter: 'Beste gouverneur, verlos ons, verlos uzelf.'

Volgens sommigen was er ook sprake van besmetting met Haagse opstandigheid. Daar had Mark Rutte de dag en de nacht ervoor een zwaar debat gehad vanwege 'Omtzigt: functie elders'. De premier ontsnapte met een motie van afkeuring.

Bovens was evenmin van plan om op te stappen. Hij wilde door: 'Hoewel ik niet onfeilbaar ben, probeer ik daarbij de mogelijkheden die ik in mijn rol heb, ten volle te benutten. Ik ben zeer gemotiveerd om de komende tijd met u gestaag te blijven investeren in ons integriteitsbeleid.'

Theo Bovens overleefde Goede Vrijdag, maar zijn lijdensweg was nog niet volbracht. Een vraag die door de Statenleden nog beantwoord moest worden: was hij wel geschikt voor zijn taak als hoeder van de integriteit? Het antwoord zouden Provinciale Staten in het tweede debat op 9 april geven.

Aan het begin van die vergadering kwam de PVV-fractie met moties van wantrouwen tegen de vijf overgebleven gedeputeerden, en tegen Theo Bovens. In de Statenzaal hekelden bijna alle fracties 'de jarenlange machtspolitiek van het CDA in Limburg', zoals de SP het noemde. 'We kunnen niet blijven poetsen met een vieze bezem,' vond de PVV. Volgens de VVD was het tijd om 'afscheid te nemen van elke vorm van vriendjespolitiek'. En de PvdA kwam met de constatering dat een 'schaduwbestuur van CDA'ers' Limburg regeerde met 'netwerkcorruptie'.

Statenleden vonden dat het provinciebestuur onvoldoende werk gemaakt had van het voorkomen en het aanpakken van

integriteitskwesities. Bovens had wel energie in het integriteitsbeleid gestopt, maar zag de reeks affaires toch vooral als incidenten en niet als een structureel probleem.

Voordat de moties in stemming konden worden gebracht, had de gouverneur zijn aftreden al aangekondigd. Kort daarvoor hadden de resterende gedeputeerden hun ontslag ingediend. Ook bij hen was geen begrip voor de kritische houding van een deel van Provinciale Staten. In hun statements klonk verbittering door. Gedeputeerde Andy Drippy (Lokaal-Limburg): ‘Wij betreuren dat wordt geoordeeld over college en gouverneur zonder waarheidsvinding.’ Gedeputeerde Carla Brugman (ex-GroenLinks) begreep überhaupt niet waarom zoveel heisa over een thema als integriteit kon ontstaan: ‘Buiten staat de wereld in brand en hier zijn we met dit soort dingen bezig.’

Op het ministerie van Binnenlandse Zaken in Den Haag volgde een groep ambtenaren de vergadering via een livestream. Ze vormden het ‘crisisteam Limburg’. Sinds de zomer van 2019 was er op het departement verscherpte aandacht voor de provincie. Aanleiding waren krantenberichten over de manier waarop het provinciebestuur bijna consequent van het benoemingenbeleid afweek om politieke vrienden een baan of opdracht te geven.

De Haagse ambtenaren hadden die vrijdagmiddag aangehoord dat Bovens zou opstappen, maar nog wel een halfjaar wilde aanblijven. De fractievoorzitters vonden dat prima, maar minister Ollongren niet, zo zou later blijken. Nog een halfjaar blijven kon niet, dat was niet goed voor hem (Bovens was immers aangeschoten wild) en niet goed voor Limburg. De provincie moest een nieuwe start maken. Dat was de reden waarom Bovens na de vergadering werd gebeld door het ministerie met de vraag of hij de maandag daarop naar Den Haag wilde komen.

Het was geen vrijblijvend verzoek, zo bleek. Bovens zei nog dat hij een volle agenda had en dat de eerstvolgende mogelijkheid woensdag zou zijn. Dat werd niet geaccepteerd. Zijn komst duldde volgens het ministerie geen uitstel.

De dag nadat de gouverneur in Provinciale Staten zijn vertrek had aangekondigd, belde Ollongren al met Johan Remkes in Groningen. Of hij in Limburg orde op zaken wilde stellen als waarnemend commissaris van de koning. Remkes zei ‘ja’.

Hij was haar favoriet. Remkes was commissaris in Noord-Holland geweest en had als waarnemend burgemeester van Den Haag zijn sporen als crisismanager verdiend. Niet minder belangrijk: hij was loyaal aan het departement waaraan hij zelf als minister van 2002 tot 2007 leiding had gegeven. En ja, Remkes en Ollongren kenden elkaar goed.

Bovens reed maandag 12 april met zijn plaatsvervangend kabinetschef naar Den Haag. Daar kreeg de gouverneur te horen dat hij niet nog zes maanden kon blijven. Zelf zegt Bovens dat hij toen ook al tot dat inzicht was gekomen. In het gesprek met de minister opperde hij de komst van ‘een bestuurlijk zwaar-gewicht als verkenner’. Die moest rapporteren over de bestuurlijke situatie. Daarna kon een waarnemer de taken van Bovens overnemen. Hij zei nog anderhalve maand te willen blijven, om uiterlijk ‘het laatste weekend van mei’ te vertrekken.

Ollongren zag daar niets in. Bovens moest gelijk opstappen, en ze wilde meteen een waarnemer. Bovens zegt op zijn beurt dat hij dat de minister heeft afgeraden. Hij zag niet dat één persoon tegelijk gouverneur kon zijn én een onderzoek kon doen naar de situatie. Bovens: ‘Ik zei nog lachend: “Dan moet je al met iemand à la Remkes aankomen.”’

Dat Remkes in de coulissen al klaarstond, wist Bovens niet. De gouverneur kreeg even bedenktijd, maar twee dagen later, op

woensdag 14 april, volgde een 'niet-vrijblijvend aanbod' vanuit Den Haag: het werd hem gegund om naar buiten te brengen dat hij zelf het besluit genomen had om te vertrekken. Bovens mocht de eer aan zichzelf houden.

Bovens over die dag: 'In alle vergaderingen op woensdag begonnen mensen mij te bedanken en uitgebreid uit te luiden. Het rouwen was begonnen. Dat voelt ongemakkelijk als je nog midden in de dossiers zit.' Maar de vergadering met de fractievoorzitters op woensdagmiddag 'deed de deur dicht', zegt hij. Bij de Staten was 'geen gevoel voor urgentie'. Bovens: 'Men wilde minimaal twee maanden de tijd nemen voor een nieuw college, terwijl net een lijst van stilvallende projecten was uitgedeeld. Het was surrealistisch.' Na de vergadering belde hij met Ollongren. Ze vertelde dat ze Remkes ging benoemen.

Een dag later, donderdag 15 april, schreef Bovens een brief aan Provinciale Staten waarin hij aankondigde zo snel als mogelijk te vertrekken. Hij kon niet meer de energie opbrengen om in deze crisis zijn werk te doen en tegelijkertijd zijn rouwproces te doorlopen. Daarom had hij 'minister Ollongren gevraagd in mijn plaats op korte termijn een waarnemer te benoemen'. Zo gaf Bovens een eigen draai aan de gebeurtenissen van de afgelopen dagen.

Voordat de minister vrijdag 16 april overleg had met de fractievoorzitters, was de ministerraad al akkoord gegaan met de benoeming van Remkes. Na het gesprek met de fractievoorzitters reed Ollongren vanuit Maastricht terug naar Den Haag. Aan het einde van de middag beëdigde ze Remkes op haar werk-kamer.

Binnenlandse Zaken zette niet de zwaarste middelen in om de bestuurlijke crisis in Limburg te lijf te gaan. Remkes werd waar-

nemer, geen regeringscommissaris. Provinciale Staten werden ook niet ontbonden. Dat had allemaal gekund volgens de Grondwet, die de wetgever de mogelijkheid geeft om 'voorzieningen' te treffen 'voor het geval het bestuur van een provincie of een gemeente zijn taken grovelijk verwaarloost'.

Remkes kreeg wel de indringende, bestuurlijke opdracht – bijkans carte blanche – om orde op zaken te stellen. De opdracht was: vorm een nieuw provinciebestuur, onderzoek de bestuurscultuur, zorg ervoor dat de provincie weer een betrouwbare, transparante en integere partner wordt, en herstel het gezag van het ambt van commissaris van de koning.

De gedeputeerden waren opgestapt en volgens de Provinciewet vormde Remkes in zijn eentje nu het dagelijks bestuur. Zo fungeerde hij de facto als regeringscommissaris. Ollongren zette er extra druk op door de bestuursopdracht openbaar te maken en door er publiekelijk aan toe te voegen: 'Als hij meer bevoegdheden nodig heeft, dan kan hij die krijgen.' Dat was een signaal aan Provinciale Staten, een stok achter de deur.

Maandagmiddag 19 april. Aan de deur van het provinciehuis stond Theo Bovens zijn opvolger op te wachten. In het zicht van de camera's droeg hij een mondkapje met de afbeelding van een klauwende Limburgse leeuw. Een halfuur later dan verwacht arriveerde Johan Remkes met exact hetzelfde mondkapje. De rit uit Groningen had meer dan drieënhalf uur geduurd, mede door de snelheidsbeperking van 100 kilometer per uur, die hij zelf nog als voorzitter van de stikstofcommissie had aanbevolen.

In een videoboodschap aan de Limburgers roemde Bovens nog diezelfde dag de vooruitgang die in zijn ambtsperiode geboekt was. Hij nam afscheid 'met weemoed en met gemengde gevoelens', riep de Limburgers op 'goed voor elkaar te zorgen' en gaf

opnieuw een draai aan de werkelijkheid: 'Ik heb ervoor gekozen om te stoppen als uw gouverneur en ik heb de minister gevraagd om, in afwachting van mijn opvolger, tijdelijk een waarnemer aan te stellen. En dat is Johan Remkes.'

WAT VOORAFGING

HOOFDSTUK 2

DE VRIENDENREPUBLIC

Boerenzoon Sjaak Baars was in de jaren vijftig op zesentwintigjarige leeftijd naar Zuid-Limburg gereisd. Hij kwam uit Lith, een katholiek dorp in Brabant. Met zijn huizen rond de oude kerk, de veerpont en de Maas stond Lith model voor het dorp aan de rivier uit de gelijknamige roman van Antoon Coolen.

In Limburg was Baars – een kleine, ronde man met priemende ogen en een onafscheidelijk geruit petje – in de wegebouw beland. Met zijn spaarcenten had hij drie afgedankte trucks van het Amerikaanse leger gekocht. In oktober 1965 richtte hij een aannemings- en wegebouwbedrijf op. Het zou een gouden greep blijken.

Twee maanden later kondigde Joop den Uyl, minister van Economische Zaken, in de stadsschouwburg in Heerlen de sluiting van de Limburgse steenkoolmijnen aan. Onder het motto ‘geen mijnsluiting zonder redelijk perspectief op vervangende werkgelegenheid’ kwam een subsidiestroom op gang. Limburg kreeg miljarden overheidssteun om er weer bovenop te komen. De bouwsector profiteerde er als geen ander van. Sjaak Baars maakte een vliegende start.

Vijfentwintig jaar later zou Baars openhartig vertellen hoe hij jarenlang Limburgse bestuurders en ambtenaren had omgekocht om wegen te kunnen aanleggen. Zonder hem zouden er geen onthullingen in de kranten zijn geweest, geen affaires, geen veroordelingen.

Het begon op donderdag 12 juli 1990, toen twee rechercheurs van de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (FIOD) aanklopten bij de dan tweeënzestigjarige wegenbouwer. Ze hadden wat vragen over de ‘financiële hulp’ die Baars geboden had aan provincieambtenaar Piet Dohmen en wethouder Gé Craenen uit Echt.

Baars was spraakzaam. Hij bekende dat hij aan opdrachten was gekomen door het omkopen van mensen die hem werk konden bezorgen. ‘Inkopen van opdrachten,’ noemde hij het. Baars betaalde ook om ‘bepaalde personen’ op invloedrijke posities te vriend te houden. Dat waren gedeputeerden, burgemeesters, wethouders en ambtenaren. Het ging om zo’n 300.000 gulden (136.130 euro) per jaar.

Welke namen schuilgingen achter de sommen geld die hij persoonlijk in enveloppen had overhandigd, weigerde de wegenbouwer tegen de FIOD te zeggen. Maar verder was hij openhartig, blijkt uit het proces-verbaal: ‘Een burgemeester mag geen bijbaantjes hebben. Als hij die heeft moet hij die aan de raad kenbaar maken, dus mag hij niet als adviseur te boek staan. Dan geef ik hem in dit voorbeeld wel eens geld.’

Baars had een paar methodes om bestuurders en ambtenaren te paaien. ‘Of ik ga naar iemand toe en dan zeg ik: jij krijgt van mij vijfduizend gulden en dan zorg jij dat wij dat werk krijgen, of ik zorg ervoor dat bepaalde personen te vriend worden gehouden. Deze worden door mij dan gunstig gestemd door het betalen van bepaalde bedragen.’

En dan waren er de personen die zijn bedrijf ‘absoluut nodig’ had. ‘Deze laatste categorie bestaat uit de drie personen die in het stichtingsbestuur zitten, de heren Notenboom, Buck en Geerards, en die betaal ik een bedrag van ongeveer 12.500 gulden (5672 euro) per jaar voor advieskosten en hierbij is niets illegaals, en dit wordt ook als zodanig geboekt.’

Harry Notenboom was namens het CDA Tweede Kamerlid geweest, Werner Buck was in Limburg gedeputeerde namens het CDA en Jo Geerards was directeur bij het grootste bedrijf van Limburg, DSM. Vooral de rol van Buck was pikant. De 'onderkoning van Limburg', zoals hij genoemd werd, domineerde de KVP en later het CDA in zijn provincie. Een man met daadkracht, genadeloos als het moest. Hij dulde geen tegenspraak. Buck was de éminence grise van het CDA en de peetvader. Hij hielp Baars met adviezen en het verwerven van opdrachten. Daarbij ging hij ver. Toen Gulpen voor de uitvoering van een toeristisch project weigerde in zee te gaan met Baars, trok Buck de provinciale subsidie voor het project in. Het geld ging later naar het toeristisch plan van Vaals. Baars mocht daar wél het werk uitvoeren.

Voor het eerst in Nederland was een ondernemer zo openhartig geweest en werd de omvang van corruptie in Limburg duidelijk. Iedereen deed het, zei Baars tegen de FIOD. Tientallen wegebouwers, projectontwikkelaars, architecten en installateurs betaalden samen miljoenen guldens smeergeld aan burgemeesters, wethouders en ambtenaren. Ook al uit vrees om opdrachten mis te lopen. Want wie weigerde, maakte geen kans.

De groei van de corruptie en de vriendendiensten hing nauw samen met de sluiting van de steenkoolmijnen. Die bracht zoals gezegd vanuit Den Haag een stroom geld naar Limburg op gang: tussen 1965 en 1977 werd 5,9 miljard gulden (2,68 miljard euro) uitgedeeld. Het geld ging op aan uitkeringen en pensioenen voor de mijnwerkers, steun voor nieuwe bedrijven (die daarna vaak failliet gingen) en veel werk voor aannemers en wegebouwers. Die laatsten waren druk met het opruimen van de zwarte resten en de bouw van nieuwe wegen en gebouwen.

De provincie kreeg grote inspraak in de besteding van al dat geld. Veel aanbestedingsprocedures liet de regering over aan

de Limburgers. Provincie en gemeenten hadden echter geen ervaring met het stimuleren van de economie. Opeens moest de Limburgse politiek in korte tijd honderden miljoenen verdelen. Doelstelling was 'werk, werk en nog eens werk'. Drijfveer bij de verdeling was dat elke cent in de regio terecht kwam.

Ondernemingen van buiten de regio werden geboycot, met het algemeen aanvaarde argument van de eigen werkgelegenheid. Voor regionale wegenbouwers, aannemers en projectontwikkelaars stond de deur van het oude provinciehuis aan de Bouillonstraat in het centrum van Maastricht altijd open. Dertig jaar lang konden ze daar binnenlopen. Door de voordeur of desgewenst door de zijdeur.

Ook na de ingebruikneming van het nieuwe provinciehuis aan de Maas in 1986 bleef het een open huis. Dagelijks liepen lobbyende ondernemers in en uit. Wegenbouwer Baars kwam zelf. Hij vertrouwde het niemand anders toe. Andere bedrijven stuurden acquisiteurs en lobbyisten.

Het provinciehuis was de draaischijf bij de verdeling van de Haagse miljarden. Van de ene op de andere dag was het een belangrijk lobbydoel voor ondernemers. De provincie kreeg een economische afdeling om projecten te bedenken en geld te verdelen. Hoofd van die afdeling was Piet Dohmen, tevens bestuurslid van het CDA Limburg.

Hij had een belangrijke stem bij de aanbestedingen. Dohmen kon bedrijven op lijsten zetten. Wie daar niet op stond, kreeg ook geen provinciale opdrachten. Stond je er wel op, dan mocht je een offerte inleveren en kon je het met andere bedrijven onderling regelen. De subsidieregels schreven voor dat gemeenten met Dohmen moesten overleggen over welke bedrijven mochten inschrijven voor een opdracht, als die opdracht mede met provinciaal geld werd betaald.

Beïnvloeding was niet uit te sluiten, zei Dohmen tegen de FIOD toen die hem verdacht van het aannemen van smeergeld. Dohmen had zich nooit verzet wanneer gedeputeerden een bepaalde aannemer op het lijstje wilden. Zelf schoof hij ook bedrijven naar voren. Dohmen was ook een bron van informatie voor Baars en anderen. De ambtenaar wist precies welke wegebouw- en bouwprojecten er op stapel stonden. Dohmen deed het niet voor niets: hij kreeg tienduizenden guldens van zijn 'klanten'. Etentjes, vier nieuwe banden voor zijn auto, een vakantiereis en geld in contanten.

Zijn ambtelijke afdeling, politiek aangestuurd door CDA-gedeputeerden, zocht regionale bedrijven om het werk uit te voeren. Zo begon het spel. Bestuurders die bakken geld moesten besteden en mensen aan werk wilden helpen, zaten aan tafel met zakenmensen die de geldstroom wilden binnenhalen.

De verhouding tussen politiek en bedrijfsleven was van oudsher symbiotisch in Limburg. De KVP en later het CDA waren nauw gelieerd aan het regionale bedrijfsleven. Zakendoen ging in de zuidelijkste provincie altijd onder de paraplu van de Rooms-Katholieke Werkgeversvereniging. Zakelijk succes begon met een lidmaatschap van de politieke partij die de absolute macht had.

Behalve met de al genoemde Buck, Geerards en Notenboom had Baars uitstekende contacten met gedeputeerden. Meestal waren dat CDA'ers, maar niet altijd. Ook met PvdA-gedeputeerde Henk Riem onderhield Baars een exclusieve band. Deze gedeputeerde fungeerde net zoals ambtenaar Dohmen als zijn adviseur en informant. Hij voorzag de wegebouwer van strategische informatie uit het provinciehuis.

Riem zou veroordeeld worden voor valsheid in geschrifte, maar vrijgesproken van corruptie. Ambtenaar Piet Dohmen

en wethouder Gé Craenen kregen voorwaardelijke gevangenisstraffen en boetes wegens het aannemen van steekpenningen.

In totaal ging het om negen burgemeesters, wethouders en ambtenaren. Dat was het resultaat van elf corruptieonderzoeken door het Openbaar Ministerie tussen 1992 en 1995. De oogst was mager, afgezet tegen de lijst met daarop zo'n vijftientig namen van vooraanstaande politici en ambtenaren tegen wie corruptieverdenkingen bestonden. Doorgepakt werd er uiteindelijk niet, ook al omdat justitieminister Hirsch Ballin (CDA) niet zorgde voor voldoende mensen en middelen.

De lange duur van de onderzoeken leidde ertoe dat twee verdachten niet berecht konden worden. Gevolg van de capaciteitsproblemen was ook dat nieuwe onderzoeken tegen ambtenaren en bestuurders op de plank bleven liggen. De bedrijven die verdacht werden van omkoping ontsprongen, mede door de problemen bij justitie, de dans. Hun zaken werden consequent geschikt of geseponeerd.

Aanleiding voor het onderzoek was een reeks publicaties in *De Limburger*. Die begon op 18 april 1992 met de onthulling dat Sjaak Baars tientallen bestuurders en ambtenaren had omgekocht. Honderden artikelen volgden en steeds meer namen van hoogwaardigheidsbekleders vielen. Hoewel ook politici van vvd en PvdA in opspraak kwamen, waren het toch vooral CDA'ers. Zo openbaarde zich een uitgestrekt, informeel netwerk rond deze van oudsher in Limburg machtige partij. En Baars bleek niet de enige gulle geveer. Vijftientig Zuid-Limburgse wegebouwers, aannemers, architecten en andere bedrijven waren betrokken bij de smeergeldpraktijken.

Tijdens de opeenvolgende rechtszaken schilderden getuigen en verdachten een beeld van een bedorven bestuurscultuur. Een

cultuur waarin de omgangsvormen steeds lossler waren geworden en de grens van het toelaatbare almaar ruimer gezien werd. Een cultuur ook die wijdverbreid was en waarin voor kritiek geen plaats was. Een besloten sfeer met weinig democratische controle. Gemeenteraden en Provinciale Staten, lang gedomineerd door die ene politieke partij, zaten erbij en keken ernaar. Velen wisten hoe de hazen liepen, velen zwegen.

Corruptie vond vanaf de jaren zestig in het 'herstructureeringsgebied Zuid-Limburg' een voedingsbodem die rijker was dan elders in Nederland. Nergens kwamen op hetzelfde moment zoveel ingrediënten bij elkaar. Zoals de excentrische geografische ligging en historische en culturele achtergronden. Voeg daarbij de absolute macht van één politieke partij, het protectionisme en de deels ongecontroleerde, grootschalige overheidssubsidiëring, en een conclusie dringt zich op. Door de samenloop van omstandigheden had de regio alles in zich om het mis te laten gaan. Het móést misgaan.

De mannen die vanwege hun functies 'onmisbaar' waren volgens Sjaak Baars – Harry Notenboom, Werner Buck en Jo Geerards – ontsprongen ook de dans, net als tientallen andere politici en ambtenaren. Het bewijs dat zij achter de schermen hem en andere ondernemers van dienst waren geweest, was niet of moeilijk te leveren. Iedereen hield zijn mond dicht.

In dit verband mag één naam niet ongenoemd blijven: vastgoedman en projectontwikkelaar Ger Ruijters. Deze zoon van een boer uit het dorp Puth in de gemeente Schinnen groeide uit tot de machtigste en meest invloedrijke man in de Vriendenrepubliek. Hij was de koning van het relatiecircuit, met nauwe contacten in de top van het Limburgse CDA. Een van zijn vertrouwelingen was Pierre Verhagen – wethouder, gedeputeerde en bestuurslid bij een van zijn stichtingen. Verhagen en Ruijters

hadden een familieband: de vrouw van Verhagen was een nichtje van de moeder van Ger Ruijters.

Met steun van Verhagen en de rest van zijn netwerk had Ruijters een vastgoedimperium opgebouwd. Samen met schoonzoon Ward Vleugels stapte hij vervolgens in parkeergarages. Zo ontstond het bedrijf Q-Park, dat later door de Amerikaanse investeringsmaatschappij KKR werd gekocht voor 3 miljard euro. Toen Ruijters in de zomer van 2021 overleed, schatte zakenblad *Quote* zijn vermogen op 150 miljoen euro.

Behalve zakagenda's en wijn om uit te delen aan de honderden relaties in de provincie had het Ruijters-concern destijds aan de Franse Riviera vier appartementen waar de Limburgse jetset onbekommerd vakantie kon vieren. Het hele jaar was het er druk. Het advies in Limburgse overheidskringen was om maanden van tevoren te reserveren. Ward Vleugels hield de wachtlijst in een agenda bij.

Voor een selecte groep relaties waren er de uitstapjes naar bordelen in de Limburgse grensstreek. Politici en journalisten gingen mee naar bordeel Sjlivowitsj in de Duitse grensplaats Würselen. Hij maakte zo vrienden voor het leven. Ger Ruijters kwam wel in opspraak met affaires, maar is nooit vervolgd, laat staan veroordeeld.

Dat het justitie toch lukte om negen politici en ambtenaren veroordeeld te krijgen, komt vooral door de manier waarop zij zich lieten omkopen – vaak met een vakantiereis, verbouwing of gratis diensten. Als bedrijven dat betalen, laat dat een spoor na – op papier of digitaal. Daarentegen bleef het onbekend wie al de enveloppen met geld ontving. Kort gezegd: de domsten liepen tegen de lamp, de slimsten ontsnapten.

Eind jaren tachtig doken de reizende netwerken op in de Vriendenrepubliek. De elite ging op reis om de infrastructuur

van Rome of grote graafmachines in Zuid-Spanje te bekijken. Ondernemers die iets gedaan wilden krijgen, betaalden de reiskosten. Dat gebeurde rechtstreeks of door tussenkomst van stichtingen, zodat er geen directe financiële band was.

Het was een nieuwe manier om contacten te leggen en relaties te intensiveren. In het buitenland konden projectontwikkelaars, aannemers of architecten ongestoord hun banden aanhalen met politici en ambtenaren die portefeuilles hadden als openbare werken en ruimtelijke ordening. Wethouders met minder relevante portefeuilles werden niet gevraagd.

De reizen waren de tastbare symptomen van een doorgaans ongrijpbare corruptie. De verschijningsvormen van het 'smieren' en het 'masseren' waren echter onuitputtelijk. Ook verbouwingen behoorden tot de risicovolle vorm van 'smieren'. Aannemers stonden klaar om keukentjes te leveren, tegels te leggen en huizen te schilderen. Rekeningen werden niet gestuurd, of met een korting van een procent of zestig. Het waren vriendendiensten. Tot die categorie behoorden ook de wegebouwer die een gratis oprit legde, zijn collega die bij de bank borg stond voor een ambtenaar of de projectontwikkelaar die renteloze leningen uitdeelde, leningen die nooit afbetaald hoefden te worden.

De echte steekpenningen bleven onder de tafel. Daar kreeg justitie geen vat op tijdens de onderzoeken, al waren er genoeg vermoedens en aanwijzingen. De steekpenningenrekening van Baars was er één van. Waar bleven de miljoenen die hij en zijn collega's al die jaren uitbetaalden?

De Maastrichtse CDA-wethouder Jo In de Braekt maakte niet alleen reizen op andermans kosten, hij had ook geheime bankrekeningen in België en Duitsland. Tussen 1987 en 1992 stortte hij er 126.000 gulden (57.180 euro) op. Geld dat hij van zijn

schoonmoeder had gekregen, zei de wethouder voor de rechtbank. De schoonmoeder, met een inkomen van 26.000 gulden (11.798 euro) per jaar, kon zich dat niet herinneren. 'Ik heb hem nooit geld gegeven. Hij heeft meer dan ik.'

Ook ambtenaar Dohmen stortte contant geld op zijn bankrekening. Op 21 september 1984 bracht hij 15.000 gulden (6806 euro) naar de bank. Dohmen kon zich tijdens zijn verhoor eerst niet herinneren waar dat geld vandaan was gekomen, maar opeens wist hij het weer: 'Nu ik er nog eens goed over nadenk, ben ik van mening dat dit geld uit de oude sok is.'

De FIOD had een afschrift van de steekpenningenrekening van Sjaak Baars. Daarop was te zien dat de wegebouwer contant 15.000 gulden (6806 euro) had afgehaald op de dag dat Dohmen zijn geld uit de oude sok naar zijn bank gebracht had. De verdenking lag voor de hand, maar Dohmen en Baars wisten van niets, en justitie kon er niets mee.

Justitie kon ook niets met de geheime Duitse bankrekening en pandbrieven van Wiel Vossen, de CDA-burgemeester van het stadje Gulpen. Waar kwam zijn banktegoed van 373.337 gulden (169.412 euro) vandaan? Een erfenis, zei Vossen. Hij kon alleen op belastingfraude gepakt worden, omdat hij de rente niet had opgegeven.

Iconisch is de zwart-witfoto, de dag na de arrestatie van Vossen in *De Limburger*. De burgemeester – Italiaans pak, grote zonnebril – daalde tussen twee rechercheurs de trappen af van zijn deels met smeergeld betaalde nieuwbouwwilla. De zwaarste straf in de corruptieprocessen uit de jaren negentig was voor hem. Vossen kreeg een jaar voorwaardelijk, een boete van 12.000 gulden (5455 euro) en vijf jaar ontzetting uit het recht een ambt te bekleden.

In het provinciehuis drong in de jaren negentig de realiteit dat het goed mis was met de bestuurscultuur niet door. De schan-

dalen werden gebagatelliseerd en afgedaan als incidenten. Voor de microfoon van de regionale omroep LI zei PvdA-Statelid Odile Wolfs over 'die twee' journalisten die de affaires onthuld hadden: 'Steekpenningen aannemen is vreselijk, maar wat zij doen is nog erger.' Verder overheerste vooral compassie met de bestuurders en ambtenaren die hun baan kwijtraakten.

Met Sjaak Baars liep het niet slecht af. De wegebouwer, wiens naam onlosmakelijk verbonden was met omkoping, is daar nooit voor veroordeeld. Frappant, omdat politici en ambtenaren wel veroordeeld zijn voor het aannemen van giften van hem. Justitie verzuimde Baars tijdig te vervolgen voor de omkoping. De feiten verjaarden.

Zakelijk was het in 1992 voor hem even door de zure appel heen bijten. In opspraak gekomen, kreeg Baars nauwelijks nog opdrachten. Geen bestuurder kon het zich meer veroorloven om de borden van het verdachte bedrijf langs de weg te hebben. De affaire kostte Baars zakelijk bijna de kop.

Curieus genoeg waren de maatregelen die de provincie en veel gemeenten troffen om de corruptie in te dammen, de redding voor het wegebouwbedrijf. De smeerpraktijken hadden onder meer kunnen gedijen dankzij aanbestedingen, waarbij politici en ambtenaren zelf bedrijven konden uitnodigen om een prijsopgave te doen. Deze 'onderhandse' aanbestedingen waren vervangen door openbare aanbestedingen. Niemand kon Baars verbieden daaraan mee te doen. Steunend op zijn miljoenenreserve kwam hij met concurrerende prijzen en sleepte het ene na het andere werk in de wacht.

Belastingdienst en justitie hebben nooit onderzoek gedaan naar de totale smeergeldstroom in Limburg. De politiek had alle reden om de onderliggende bestuurscultuur – die het mogelijk had gemaakt dat Baars bestuurders en ambtenaren

kon omkopen – te onderzoeken. Maar dat gebeurde niet. Het waren ‘enkele rotte appels in de mand’ geweest, was de rede-nering.

De affaires gaven begin jaren negentig wel een impuls aan het proces van openheid, en aan de landelijke discussie over de eisen die aan integriteit gesteld konden worden. In Den Haag was de PvdA-minister van Binnenlandse Zaken Ien Dales de motor. Zij bracht een bewustwordingsproces op gang en confronteerde de openbare sector met de risico’s van de aantasting van de integriteit. Dales voerde maatregelen in, liet onderzoek doen, ontsloeg burgemeesters die over de schreef gingen en bereidde wetswijzigingen voor.

In de jaren na de affaires volgden ook in Limburg strengere aanbestedingsregels en gedragscodes. Maar wetswijzigingen, regels en codes konden het probleem niet uitroeien, zo blijkt uit de affaires die nog zouden komen.

Sjaak Baars overleed in 2008, tachtig jaar oud. De namen van tientallen corrupte politici en ambtenaren nam hij mee in zijn graf. Zijn zoon, Henk Baars, had het wegenbouwbedrijf toen al overgenomen. Hij wilde voor dit boek niet terugblikken op de ingrijpende periode in het leven van hem en zijn vader.

Zoals zijn vader aan het begin stond van een corruptieonderzoek, zo stond ook zoon Henk aan het begin van een corruptieonderzoek bij een wegenbouwbedrijf in Limburg. Twee jaar voordat zijn vader stierf, was hij naar de politie gestapt met het verhaal dat zijn concurrent, wegenbouwer Janssen de Jong, ambtenaren bij de provincie en bij gemeenten omkocht om aan opdrachten te komen.

Justitie bracht vijftien mensen voor de rechter, onder wie directeurs en werknemers van Janssen de Jong en acht amb-

tenaren van de provincie en de gemeenten Beek, Nuth, Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen. Het overgrote deel kreeg cel- of taakstraffen.

Het zou de prelude zijn voor een reeks nieuwe affaires in de eerste jaren van de nieuwe eeuw. En dan moest de bestuurlijke chaos in 2021 nog komen.